

כלי זכוכית בספרות התלמוד

בצירוף מחקרים ומאמרים

מאת

ד"ר יהושע בראנד

מוסד הרב קוק . ירושלים

ארכיאולוג תלמודי

לדמותו ולאישיותו של פרופ' יהושע בראנד ז"ל

מאת ד"ר נח עמינח

"במקורות של הספרות התלמודית נמצא פתרון לכל התעלומות של ההיסטוריה היהודית ושל הארכיאולוגיה של ארץ-ישראל בתקופת המשנה והתלמוד. מהם שומה עלינו לשאוב לתחיית הלשון והרוח של החיים המתחדשים בא"י" — כך נהג לומר ולחזור ולומר פרופ' יהושע בראנד. מתוך שהוא מבאר דבריו הוא מוסיף, כי במקורות שלנו ישנם פתרונות גם לבעיות הרבות הכלליות של העמים האחרים בתקופה ההלנית-רומית-ביזנטית. לכן הוא מזהיר מפני ההשקפות המתהלכות אצל אנשי מדע, שאין לסמוך על המקורות התלמודיים מלבד לענייני הלכה. הללו, טוען בראנד בלהט, למדו תורתם של מורים גויים תיאולוגים נוצריים, ומעולם לא העמיקו בספרות התלמודית הרחבה. לכן אין הם מסוגלים לצלול בתוך ים מקורות ההלכה והמדרש ולהעלות מתוכו את המציאות ההיסטורית האמיתית המשתקפת בהם.

*

פרופ' יהושע בראנד נולד בזפלו, כפר סמוך לירוסלב בגאליציה המרכזית ב-16.6.1908. הוא למד גמרא אצל מלמד ואח"כ עבר ללמוד בישיבות. מהרה נתגלה כחריף, וחבריו בישיבה כינוהו "החריף הגליצאי". בגיל צעיר עמד בקשר מכתבים עם חברים בוגרים ממנו והחליפו ביניהם חידושי תורה. בשנת תרפ"ט, בהיותו בן 21, שלח להגאון ר' יחזקאל מיכלזאן אבד"ק פלונסק, מחברת חידושים "טל אורות". לאחר שהוסמך לרבנות, התכונן כאכסטרני לבחינת בגרות ממשלתית בלבוב.

*

עלה לארץ-ישראל בשנת תרצ"ב. למחיתו עבד בחקלאות ובבנין. כעבור זמן נרשם לאוניברסיטה העברית. הוא למד בה תלמוד, ידיעת הארץ וארכיאולוגיה של א"י והשתלם גם במקצועות קרובים, שיהיו לו לעזר, במיוחד יוונית וגיאולוגיה. וב-1940 הוענק לו התואר M.A.

לקראת התואר דוקטור החל בראנד במחקרו הגדול כלי החרס בספרות התלמוד. בראנד פתח דרך חדשה בארכיאולוגיה. במקום לבנות את הכלים משברי חרסים בחפירות הארכיאולוגיות, הוא בונה אותם משברי המקורות הספרותיים. באופן זה עלה בידו לזהות את שמות כלי החרס הנזכרים בספרות התלמודית עם הכלים הנחשפים בחפירות. על עבודתו זו הוענק לו התואר Ph.D. לאחר מספר שנות עבודה נוספות פירסם את ספרו "כלי החרס בספרות התלמוד" (מוסד הרב קוק תשי"ג). הספר מכיל 634 עמודים ובו תאור מדויק ומפורט של 126 כלי חרס שונים, שתאורם נבנה ע"פ עשרים אלף מקורות בקרוב, המפורטים בעשרות ספרים ובמיוחד בשני התלמודים. על ספרו זה, כתב בראנד בהקדמה, שהוא נולד במזל מאדים. במשך שש השנים

הראשונות (1940—1946) הקדיש לו את כל זמנו ורק יום אחד בשבוע עבד לפרנסתו. הוא היה נתון בתנאים הומריים קשים והצלחתו לגמור רק עשרים פרקים. הספר נמסר לדפוס בתש"ת. באסון ברחוב בן יהודה בירושלים נהרס בית הדפוס וחלק מכתב-היד אבד. לאחר קום המדינה נתפנה בראנד במשנה מרץ להכנת הספר, אבל אז לא ניתן היה להשתמש באוצרות הספרים של הספריה הלאומית והיה עליו להתרוצץ בין הספריות הפרטיות בירושלים.

*

מוריו הגדירוהו כבעל כשרונות גדולים וציינו את מחקריו כמקוריים. אנשי מדע (פרופ' צייטלין, פרופ' וויזנר, פרופ' ש. ליברמן) העלו על גס את ספרו "כלי החרס בספרות התלמוד" וציינו שעל ידו זוהו בפעם הראשונה כלים קלאסיים שונים. אע"פ כן לא הוצעה לו עבודת הוראה כלשהי.

בראנד הכיר בחשיבות מחקריו והיה מהלך קודר על שלא העריכו כדבעי באוניברסיטה את יכולתו והישגיו. במר לבו היה מתאונן: "תלמידים צעירים שהוציאו לאור איזה כתב יד והוסיפו עליו את הערותיהם עלו מזמן לדרגת פרופסור", "הם כותבים הערות ואני בונה בנינים, אבל אני על מקומי עומד".

בהתמחויות שונות, כאשר פירסם בעתונות הצעה להקים מועצה מדעית או אקדמיה לאומית למדעים, מנה בין יתר תפקידיה גם את הצורך לתקן מעוות זה, המנוע מאדם בעל כשרונות מקוריים, מלהצטרף אל המחקר המדעי באוניברסיטאות, רק משום שהוא מעלה דעות בלתי שגרתיות ובלתי מקובלות על מורים באוניברסיטה. בראנד היה משוכנע שלא קבלוהו מפני שערער על זיהוי הכלים כפי שנתקבלו בנומנקלטורה של הספרות המדעית. במאמר שפרסם ב"סורא" ביטל רבים מן המונחים שנתפרסמו במילון למונחי הקדרות.

*

בדומה למחקרו על כלי החרס חפץ בראנד לערוך מחקרים ביתר תחומי הריאליה. ואמנם הוא פירסם מחקרים בתחומי ריאליה שונים; כגון: רהיטים, לבוש וכיו"ב. הוא נקט בפרסומיו דרך דומה לזו שבספר על כלי החרס. היינו: שם החפץ על כל נוסחאותיו, תאור החפץ בחברת הפצים אחרים, החומר ממנו עשוי החפץ, דרך יצירתו, צורתו, חלקיו ושימושיו. הכל ע"פ המקורות הרבים המפורטים בספרות התלמודית.

ברם, בראנד לא הסתפק בפירסום מחקריו. הוא שאף להקים מכון לחקר הריאליה של התלמוד. המכון עתיד היה לטפל: א. באיסוף החומר הריאלי התלמודי, בסידורו, מיונו בהתאם לתנאים הגיאוגרפיים השונים ובהתאם לגורם הזמן. ב. באיסוף וסידור החומר הריאלי שבספרות הקלסית הקרובה לנו מבחינת השטח והזמן. ג. באיסוף וסידור החומר הארכיאולוגי שנתגלה בחפירות השונות. ותפקידו של המכון יהיה להביא ריקונסטרוקציה של חיי עמנו בתקופת התלמוד. למעשה, נתכוון בראנד, ליישם את דרך חקירותיו במכון שיעמדו לרשותו תקציבים ומדענים.

אחדים מאנשי המדע וסופרים תושבי ירושלים ניסו לעזור לו בהגשמת רעיונותיו, אבל המכון לא הוקם. כאשר הוקם בית העתיקות על הר ציון ע"י משרד התרבות שימש שם בראנד זמן מה מפקח מדעי.

*

בצד מחקריו השונים, שפירסם כל השנים, בנושאי הריאליה של הספרות התלמודית, עסק כל העת במחקרו הגדול השני, מחקר כלי הזכויות. בעבודתו על חיבור ספרו "כלי זכויות בספרות התלמודית" נהג בראנד כדרך חיבורו על כלי החרס. הוא אסף את כל החומר הספרותי הנוגע לכלי זכויות מן המקרא, מן הספרות התלמודית והמדרשית, הלכה ואגדה, מן הספרות הקלאסית וכל החומר הארכיאולוגי שנחשף בחפירות בא"י ובחו"ל והנוגע לתעשיית הזכויות באזורנו. כדי להבין היטב את המקורות למד את כל הבעיות הקשורות בטכניקה של תעשיית הזכויות. לשם כך עשה ימים רבים בבתי מלאכה ובתעשית הזכויות בארץ.

במחקר כלי הזכויות שאף בראנד בעיקר לשפוך אור על מקומם ותפקידם של יהודים בתעשיית הזכויות הקדומה. היה לו סיפוק רב כשהצליח להוכיח שיהודים עסקו בייצור כלי זכויות ולא רק סחרו בהם.

בראנד חתר במחקריו בכלי הזכויות להביא את האוצרים במוזיאונים של כלי זכויות להציג בצורה נכונה ומתאימה את חלקם של היהודים בתעשייה זו, ובעיקר לתת בידם שמות ומונחים עבריים מקוריים למוצגים. לדבר זה סבור היה בראנד, יהיה ערך תרבותי וחינוכי חשוב עבור מוזיאון עברי בא"י.

*

עיקר עיסוקו המדעי של בראנד היה בתחום הריאליה. והוא עצמו הגדיר את מקצועו: חוקר עתיקות ימי הבית השני. אע"פ כן לא נמנע מלעסוק בדרך קבע בשלושה מישורים נוספים: 1. ביקורת ספרים וסופרים, 2. מאמרים פובליציסטיים, 3. מחקרים היסטוריים. במשך למעלה משתי עשרות שנים פירסם עשרות מאמרי ביקורת בעיתון "הארץ" ו"הצופה". כל ספר חשוב בתחום מדעי היהדות עבר את עינו הבוחנת. כן פירסם מאמרים רבים בענייני דיומא, בהם הגיב על מאורעות ציבוריים שונים, כגון: הפער התרבותי בין העדות בארץ, תחיקה דתית במדינת ישראל, צמצום הילודה, חינוך לתודעה יהודית וכיו"ב. אך ביותר הקדיש מזמנו וכוחו למחקרים ומאמרים בתחום ההיסטוריה היהודית של תקופת המשנה והתלמוד. בכולם נתגלה בראנד בכל כח חריפותו ודמיונו הפורה.

*

כאשר קמה אוניברסיטת תל אביב ופרופ' בנימין דה-פריס יסד בה את החוג לתלמוד, הוא הזמין את בראנד להרצות בתחום התמחותו בארכיאולוגיה תלמודית. במשך למעלה מחמש עשרה שנה הרצה בראנד שעורים במבוא לארכיאולוגיה תלמודית וקיים סמינריונים במשנה במסכתות כלים, שבת, עירובין, בבא-בתרא, מידות ופסחים. תשומת ליבו היתה נתונה בעיקר לריאליה. בינו ובין תלמידיו נוצרו קשרים מיוחדים, הוא נהג לשוחח אתם על תולדות ישראל בימי הבית השני, ועל רעיונותיו בקשר לבעיות חברה ודת במדינת ישראל.

*

לבראנד היו כמה חסרונות כדי לעשותו מופת להוראה. הוא לא ביטא מילים ומשפטים

בצורה ברורה, עד שקשה היה להבין את חיתוך דיבורו. מחשבתו התרוצצה במהירות והקדימה את דיבורו, עד שהיה קוטע משפטים באמצעותם, מפני שמחשבתו היתה נתונה כבר למשפט הבא. המושגים ההלכתיים ודרכי החיים של תקופת המשנה היו כה קרובים לו ועומדים לנגד עיניו, עד שהיה מגלגל בהם כבחדשות מן העתון, וכדברים המובנים והידועים לכל. לכן תלמידים שהקשיבו לשיעוריו בפעם הראשונה נדהמו. היו שהתיאשו והדלו. אלה שהתמידו לבוא לשיעוריו והסתגלו לדרך דיבורו ולימודו נהנו הנאה רבה מכל שיעור.

שיעוריו של בראנד היו בנויים כספורי מתח. אע"פ שעסק בריאליה, הוא לימד אותם כאילו היה בלש המחפש אחרי מטמון אבוד. תחילה היה מציג את המקורות ומעלה בזה אחר זה בעיות של פרשנות והבנה, בתורת חידה מסובכת לפתרון. אח"כ החל להציע פירושיהם של גאונים וראשונים. כל פירוש לעצמו. בחן את הפירוש, עמד על יתרונותיו והוסיף לבססו משל עצמו. כאשר נמצא כביכול הפתרון, החל בראנד כמי ששולף מתוך נרתיק סמוי מקורות חדשים ואחרים המערערים את הפירוש. כך עבר מהצעת פירוש אחת לשנייה ותחילה נשארה ללא פתרון. רק אז הגיע בראנד להצעה משלו, שהציעה בבהירות רבה ובפשטות טבעית.

הוא לא הציג את פירושו מיד בשלמותו, אלא הניח אבן על אבן, נדבך על נדבך, עד שעמד הבנין כולו. הוא לא נהג להציע את פירושו בעצמו, אלא היה משתף את התלמידים בחיפוש אחר הפתרון. לכן היה מבקש מן התלמידים לעיין בספרים ולבדוק. התלמידים מעיינים, מתווכחים ומשכנעים זה את זה ולאחר מו"מ מתברר שהתלמידים הגיעו אל מסקנותיו המגובשות של בראנד ואל פירושו למקור.

המבקר

בראנד כתב מאמרי ביקורת רבים. ביקורתו נכתבה ללא משוא פנים וללא חשבון התוצאות לעצמו או לסופר המבוקר. הוא סבר שעל איש המדע מוטלת אחריות גדולה. עליו לדקדק ולדייק במחקריו. הוא חשש שמא השקפותיהם של חוקרים, ודעותיהם שאינן מבוססות, או אפילו טעויות מדעיות קלות, יתאורחו בספרות המדעית, ויתקבלו במשך הזמן כאמת. הוא ראה כחובה אלמנטרית של המבקר לשרש את השגיאות למען התלמידים. כאשר נתפרסם מחקר ע"י מי שנחשב מבין גדולי המדע, ומחקרו לא עמד, לדעת בראנד, על יסודות אמיתיים, היה מפרסם את ביקורתו ביותר מאשר בבמה אחת. על מאמרי ביקורת אלו היה נותג לומר ספק ברצינות ספק בלצון, כי הם גורמים לצמצום הדיקטטורה במדעי היהדות.

בביקורת ספרים ומאמרים היתה ראשית התענינותו של בראנד אם הם אינם עומדים בסתירה לשיטתו. תמיד בחן אותם מנקודת השקפתו ושיטתו המדעית. הוא בנה את הביקורת בדרך כלל כעין עימות בין המחבר או הספר לבינו.

בביקורת שכתב על י. בער, הוא משתמש בעבודה שלו כדי להסתייע בה להשקפותיו. הוא מסכים עם בער, שקיימת רציפות בין הבית הראשון לבית השני ורציפות זו יסודה באמונה עמוקה בהשראה אלוהית, בהשגחה עליונה וכיו"ב, אלא שבראנד מסביר ע"פ דרכו. לא רציפות אל החברה היהודית הגדולה של ימי הבית הראשון שהאמינה בדת מעורבת, אלא רציפות אל חברה קטנה, שהתרכזה סביב ירמיהו, שהיתה יסוד להלכה האסייתי, שהיא לדעתו של בראנד, ההלכה הקדומה של ראשית ימי בית שני.

*

מאמרי ביקורת שונים שימשו את בראנד במלחמתו נגד השיטה הפילולוגית שנהגה במחקר חכמת ישראל במערב אירופא. בהודמנויות רבות הוא חזר והעלה, כי שיטה זו הוא אבסורד. אי אפשר דרך חקר שורש של מילה להגיע אל הכרת המציאות, הזמן, המקום, הכלי וכיו"ב. אורחות חיים, מכשירי עבודה, דרכי מחשבה וכו' הולכים ומשתנים מדור לדור אף שנשאר השימוש באותן מלים. לדוגמה התואר מארשל. תואר זה ציין פעם אדם המטפל בסוסים ואילו בתקופות מאוחרות הפך לתואר צבאי גבוה.

ההסתמכות על שמות בודדים, על ביטויים מיוחדים תוך ניתוח פילולוגי שלהם, נראה לבראנד כדרך פסולה ביותר מן הבחינה המדעית. יש לסמוך רק על ניתוח מעמיק של מציאות חיים העולה מתוך שורה ארוכה של מקורות. בבקורת שכתב על מחקריו של י. ידין במגילת בני אור ובני חושך הוא משבח את דרכו במחקרו זה שהיא ארכיאולוגית צבאית וזוהי הדרך הנכונה ביותר. שכן אי אפשר לזייף את החיים ואת המציאות. ההווי של הכותב וזמנו מבצבצים ונראים מאליהם מתוך כתביו.

כאשר יצאו כרכים חדשים של אוצר לשון התלמוד, היה בראנד מקבלם בשמחה. במאמריו היה מעלה את ערכם כמנוף למהפכה בבלשנות התלמודית. לדעתו ככל שירבו כרכי אוצר הלשון של ספרות התלמוד, תגד ותעלם הגישה של מחקר המציאות העתיקה דרך שורש של מילה והשווה ללשונות קרובים, ותלך ותגבר הגישה של שיחזור המציאות בעזרת מקורות ספרותיים. באמצעות אוצר לשון התלמוד אפשר יהיה להגיע לכל המקורות הספרותיים בכל נושא.

כיוון שתחום מומחיותו של בראנד היה ריאליה של המשנה והתלמודים הוא בדק ובחן כל ספר חדש ממדעי היהדות שיצא לאור, אם אכן דייק בריאליה, ואם עשה שימוש בתוצאות המחקר שנתפרסמו בספרות המדעית. כשנראה לו שהמחבר זנח ולא טיפל כראוי בעניני הריאליה, הקדיש בראנד את עיקר ביקורתו כדי להצביע על ליקויים אלה, והשלים בעצמו את החסר ותלקוי כחלק ממאמר הביקורת.

בביקורת שכתב על הוצאת המשנה עם פירוש הרמב"ם בתרגומו של הרב יוסף קאפח, הקדיש בראנד את ביקורתו למלה "סארכה אלמה", שהרמב"ם זיהה בכלי זה של ימיו את ה"טיטרוס" (כלים פ"ב מ"ו) והרב קאפח השאירו ללא תרגום.

במאמרי הביקורת על כרכי האנציקלופדיה התלמודית הוא קובל על שעורכי האנציקלופדיה לא נתנו דעתם לעניני ריאליה, ולא נסתייעו בחוקרים, לפחות במקום שאין סתירה להלכה. אע"פ שבראנד רואה ברכה באנציקלופדיה שהיא פותחת פתח רחב לתוך עולם הישיבות בפני רוב העם, הוא התקשה להבין כיצד אפשר שלא להזקק לענינים ארכיאולוגיים, טופוגרפיים והיסטוריים, בערכים כמו "ארץ-ישראל", "אורז", "אבן משכית" וכיו"ב. במאמרי הביקורת השתדל לתקן מעט את החסר והרבה להעיר על עניני הריאליה.

בביקורתו על האנציקלופדיה תלמודית-מדרשית "תורה שלמה" הוא מציין לשבח את עורכו, שאע"פ שהוא רב ולמדן מופלג מן הדור הישן, השכיל לעשות שימוש בספרות המדעית. בראנד גילה, כי בנספחים שבכל כרך של תורה שלמה הובאו מחקרים היסטוריים ומקורות חיצוניים מן הגניזה והמחקר המדעי.

*

בראנד הקפיד מאד על לשונו במאמריו ומחקריו. הוא הצטיין בסגנון נאה, בהיר ועשיר, דבריו נכתבו ערוכים וסדורים, דבר דבר על אופנו. לפיכך נטה להעיר גם על לשונם וסגנונם של סופרים וספרים. גם כשכתב ביקורת קשה על ספר מסויים ציין לעתים לשבח את סגנונו הבהיר, או להיפך. כך נהג בביקורתו על האנציקלופדיה התלמודית. הוא קבל על חוסר זיקה לספרות מדעית, אך בה בעת שיבח את עורכיה על הסדר והסגנון הבהיר והברור. לעומתו הוא מתרעם על הסגנון הרבני ב"תורה שלמה", המקשה על אדם בן זמננו להבין את הכתוב. בפניה המכוונת בעיקר לרבנים הוא שואל: מדוע לא נלמד מרבינו הקדוש במשנתו, ומהרמב"ם ביד החזקה, לכתוב בפשטות, בבהירות, בקיצור, בסדר ובשיטה?

*

ביקורתו של בראנד מצטיינת בחריפות ובהפתעות. מקורות מהם הוכיחו חוקרים עיקרים במחקר, עד שנתקבלו כמוסכמות, בא בראנד והופך הקערה על פיה. הוא מוכיח מאותם מקורות את ההפך. בביקורתו על "מבוא המשנה" של ח. אלבק מבטל בראנד את דעתו של אלבק, שניתן להוכיח את קדמותה של תושב"פ, בכך שמיום שנמסרה התורה נלווה אליה פירוש להסביר את כוונותיה. טענה זו כבר העלו לפני אלבק והצביעו על מלים "טוטפות", "ציצית", "פרי עץ הדר" ועוד, שבלי פירוש מספיק אין להבינם. בראנד מעלה טענה הפוכה. אפשר שאנחנו התרחקנו מן המציאות הקדומה ומלשונם ולפיכך נעשתה לשונם בלתי מובנת.

ההיסטוריון

בקיאותו הרבה במקורות הספרותיים של תקופת המשנה והתלמוד הגיעו אותו לעסוק גם בפרשיות היסטוריות שונות של התקופה שבה חקר את הריאליה. היו לו לבראנד הרגלי מחקר מקוריים משלו, הוא חיפש זיקה כלשהי לריאליה בכל מקור ספרותי, עד שחשיו נתחדדו לרגישות מופלאה. רגישות דומה מתגלה אצלו גם במחקריו ההיסטוריים. הוא מצליח להתעלם מכל מה שידוע ומקובל על התקופה ומכל פרשנות שנכתבה במשך הדורות לאותם מקורות ספרותיים. והוא כאילו חודר מבעד למעטה זה אל המקורות עצמם כמות שהם, כשהוא מעמיד את עצמו, מחשבתו ודמיונו במרכז כל המקורות הספרותיים, ומתוכם הוא מביט סביבו. ואז מתגלה לו תמונה שלמה חדשה, שאותה הוא משתדל לצייר לקוראיו בנאמנות ובכשרון.

כיוון שהיה מקורי במחשבתו הגיע כמובן לתוצאות מקוריות ולרוב הפוכות ממה שהגיעו חוקרים לפניו. גם אז לא נרתע מלפרסם את מימצאיו. אדרבא, הוא מצא בכך יתרון מדעי. הוא העריך ביותר מחשבה מקורית, ולדעתו מחקריו המקוריים יפקחו עיניהם של חכמים ותלמידיהם שאין ללכת כסומים בארובה אחרי בעלי שם גדולים במדע.

תוצאות מחקריו ההיסטוריים מתמקדים בעיקר סביב שלושה תחומים: 1. תולדות ראשית בית שני, בשאלת יסודותיו ההלכתיים, 2. אישיותו של בריכותבא והמרד, 3. הגבטים.

*

לתולדות ראשית בית שני הקדיש בראנד שורה של מחקרים. הוא חקר ובדק את כל המקורות הספרותיים העשויים להיות רלוונטיים. תנ"ך, ספרים חיצוניים, מגילות גנוזות, מימצאים ארכיאולוגיים וספרות תלמודית. מכולם הוא צרף שברי פסוקים, עם רמזי הלכה, עם מימצאי ריאליה לחטיבה אחת שלמה של תאור תולדות והתקופה.

הוא מאזין לנבואותיהם של ירמיהו ויחזקאל, והוא תמה למה הם מנבאים על איחוד מחדש של שבטי יהודה וישראל, אפרים ומנשה. הוא משיב על פי הלכה ידועה שבספרות התלמודית. קדושת א"י וקיום המצוות הגלויות בה היא על תנאי שיהיו כל יושביה עליה ויושבים בה כתיקונן. לכן הכרח ששיבת ציון תהיה של כל העם. מכאן המסקנה שהכרזת כורש התייחסה לכל העם ולא רק לשבט יהודה.

הכרזת כורש לא באה, לדעת בראנד, מיוזמתו של המלך הפרסי. היא תוצאה של התשוקה העצומה לשוב לארץ, וסערת הרוחות של הגולים בשל כך. בראנד מסביר תופעה זאת באמונתם הדתית העמוקה של הגולים. הם לא יכלו לעבוד את ה' בבבל שהיא ארץ טמאה, אף לא להתפלל בה, "איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר" — ולא כל שכן להקריב קרבן. כך נמנע מהם לכפר על חטאותיהם. ייסורי מצפון העיקו עליהם קשה. לכן עם הכרזת כורש מחצית הגולה זוה ממקומה, הם לא זזו קבוצות קבוצות, ולא מתוך צרכים כלכליים או לאומיים. זו היתה עליה ספונטאנית המונית כבורחים מארץ טמאה, ואחת מסיסמאותיהם היתה: סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה, הברו נושאי כלי ה' (ישעיהו נ"ב).

בין העולים היו גם אנשי מלחמה. אף הם נתעודדו מנבואות הנביאים. אבל הם ידעו שבלי מלחמה לא יוחזרו האדמות שכבר נתפשו ע"י העמים השכנים. על כן הם נתעוררו לבעיות מלחמה. לדעת בראנד ביטוי לבעיות הצבאיות שהם ביקשו לפתור הוא הספר מגילת מלחמת בני אור בבני חושך. התאורים בספר מתאימים רק לארץ מישורית כבבל, וכן מימצאים אחרים שבראנד מעלה.

העולים הגיעו לא"י ועברו לשבת בעריהם כפי המסורת שהיתה בידיהם. בראשם עמדו ששבצר — שהוא לדעת בראנד זרובבל — ויהושע בן יהוצדק. זרובבל ירד כעבור זמן לבבל ולא שב, כפי שמספר יוסף בן מתתיהו בספרו ובסדר עולם זוטא. משלא חזר נותן זכריה הנביא בראש הכה"ג יהושע בן יהוצדק שתי עטרות ואף מכנהו בתואר המשיחי של בית דוד: צמח.

ירושלים של שיבת ציון היא משכן השכינה ומקום המקדש וזוהר שמימי עוטה אותה. אע"פ כן אין העולים רוצים לשבת בירושלים "ושאר העם הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת בירושלים עיר הקודש". מדוע אין רוצים לשבת בתוכה? את התשובה מוצא בראנד ב"ברית דמשק". כל הנתונים ההיסטוריים הענייניים והלשוניים מעידים לדעתו על קדמותה של מגילת זו. בברית דמשק אנו מוצאים התנגדות מוחלטת לקיום חיי אישות במקום קדוש. האשה בניתה היא מקור טומאה ועל כן אין מקום לחיי משפחה בירושלים. מסורת זו היתה, לדעת בראנד, בעיקר נחלתם של בני אפרים ומנשה. על פי גורלות התישבו בה "מן בני יהודה ומן בני בנימין ומן בני אפרים ומנשה" (דבה"א ט"ז). בני אפרים התנגדו לחיי המשפחה בעיר. ברם המסורת של בני יהודה ידעה שחיי משפחה התקיימו בירושלים, כי משעה שיש בה מקדש השכינה מצמצמת

עצמה למקום המקדש. זכריה הנביא עמד בראש המתנגדים לבני אפרים והוא מנבא שעוד ישבו בירושלים זקנים וזקנות ילדים וילדות משחקים ברחובותיה. הסכסוכים גברו ולבסוף זכריה גרש את הישראלים מן העיר. הם יצאו לדמשק, היינו לגליל שהשתייכה מבחינה אדמיניסטרטיבית לדמשק — את אמונותיהם, פרושיהם ותגובותיהם למעשה זה הם העלו בכתב על המגילה. את זכריה כינו בשם איש הלצון.

אע"פ שמשפחות ישראליות גורשו מירושלים ומיהודה בשל חומרותיהן, רעיונותיהם המשיכו לנבוט ולהתקיים. רעיון הקדושה היכה שרשים עמוקים בנפש היהודי. גם נחמיה שהיה קרוב למלכות, ועזרא הסופר, המשיכו בדרך החומרות. הם נהגו פרישות וחסידות והתכוונו במעשיהם לעשות את עם ישראל עם סגולה. הם יסדו את ההלכה הפרושת. חומרותיהם של עזרא ונחמיה לא פשטו בישראל. העם נתרבה ובאו ימים של שלום ושלוח. היה צורך להקל בחומרות ולהרבות בשמחת החיים. לעתים נראו המנהגים הקדומים בלתי מובנים כנוגדים את רוח המסורת. הכוונה הטובה נשכחה, נשארה רק הקליפה הקשה שלא נתנה להתעכל בכור היהדות הרשמית. מכאן הצורך להלחם במנהגים אלה ולעקרם מן השורש. לדוגמא משנת סוכה פ"ה מ"ד, "הגיעו לשער היוצא ממזרח הפכו פניהם למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה והמה משתחוים קדמה לשמש". לדעת בראנד אצל האיסיים נשתמרה ההלכה והחומרות של תקופת ראשית בית שני, ואילו במשנה נותרו ממנה שרידים בלבד.

*

בשורה של מאמרים ומחקרים ביקש בראנד לשוות לבר-כוכבא דמות חדשה של איש אציל רוח. דמות זו עומדת בניגוד גמור למה שהעלו היסטוריונים שונים. לכן ראה בראנד במחקריו אלה מעשה חשוב, שעל ידם הוא מטהר שמו של מנהיג גדול בישראל. לדעתו רק איש בעל תכונות אישיות מיוחדות ונפלאות עשוי היה להצליח בתקופה ההיא לאחד את כל שכבות העם למלחמה. נטו אחריו חכמים ובראשם ר' עקיבא ועמם שנואי נפש, עמי הארץ מן האכרים והפועלים שבכפרים. נצטרפו לשורותיו גם שומרונים, על אף האיבה הכבושה בין יהודים ושומרונים.

מה היה קסמו האישי של בר-כוכבא? יתכן שהצטיין בגבורה נפשית וגופנית יוצאת מן הכלל. היה בעל קומת והדרת פנים. אבל באלה לא די כדי להגיע להישגים אליהם הגיע בר-כוכבא עד שדרש עליו ר' עקיבא את הכתוב "דרך כוכב מיעקב". לדעת בראנד התשובה נמצאת באגרותיו. בראנד פיענח את אגרותיו של בר-כוכבא ופרשם על יסוד השוואה, כדרכו, למקורות שונים ממקומות ספרותיים שונים. הוא מוכיח מהם מעשים יוצאים מן הכלל של מנהיג בשעת מלחמה. בר-כוכבא דואג לאדם הפשוט, דורש שמירה על זכויותיו והגנה על רכושו וכבודו. באגרת אחת הוא מצוה לשלוח את אלעזר בר חטה, לפני שבת ועל כן הוא מבקש לנהוג בו בעדינות. באגרת אחרת הוא כותב לשנים מקציניו: "משמעון בר כוסבר לאנשי עין גדי למסבלא וליהונתן בר בעיין שלום. בטוב אתם יושבים ואוכלים מנכסי בית ישראל ולא דואגים לאחיכם לכל דבר". באגרת אחת הוא ממליץ על מלוי בקשה של אדם אחד בשם אלישע.

האגרות מעידות לדעתו של בראנד על אישיות אצילה ממדרגה ראשונה, ושלמלחמותיו היה גם אופי סוציאלי. הוא הרים את כבוד האדם. כל אדם ראה בבר-כוכבא ידיד ופטרון ומצא אצלו אוזן קשבת אף לצרותיו הפרטיות. בר-כוכבא היה אדם

דתי מאד ומקפיד במצוות. וכל אותן אגדות המתארות את ברי-כוכבא כאדם גס, ומאשימות אותו ברצח דודו אלעזר המודעי, ובקטיעת אצבעות חייליו, אין בהן אמת. אפשר שנתחברו בריחוק זמן לאחר כשלונו המרד ולאור תוצאותיו החמורות. השכל הפשוט מתנגד להאשמת רצח חסרת טעם. באשר לפקודה לקטוע אצבעות, יתכן שיש להסבירה כלשון סתרים של המחתרת, והכוונה להרוג ברומיים שנקראו "בעלי אצבעות".

*

בראנד התנגד לדעה שהנבטים הם שבט ערבי. כיצד יתכן, אומר בראנד, ששבט ערבי מותיר אחריו כתובות על מצבות קברותיו בארמית ולא בערבית. לדעת בראנד יש די נקודות אחיות כדי להוכיח שהם היו חלק מן העם היהודי. בתקופת מרד המקבים מוצאים אצלם המורדים מקלט. בתקופה שאחרי חורבן הבית השני הולכים אליהם חכמים כדי ללמוד מהם פירוש מקראות ופירוש מלים קשות. אמנם בלשון המקורות נאמר לשון ערבית, אך לדעת בראנד הכוונה ללשון הנבטים, שאזור מגוריהם בפרובינציה ערבית. את תולדותיהם של הנבטים בנה בראנד על יסוד סיפורו של ההיסטוריון דידורוס מסקיליה בן דורו של אבגוסטוס קיסר. הוא מספר שלנבטים יש חוק לא לזרוע תבואה, לא לנטוע עץ עושה פרי, לא להשתמש ביין ולא לבנות בית. ומי שנתפש אצלם עושה כל אלה לו עונש מוות. תאור זה מתאים בדיוק עם התאור של בני רכב בירמיהו ל"ה: "אבינו צווה עלינו לאמר לא תשתו יין אתם ובניכם עד עולם ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וכרם לא תטעו ולא יהיה לכם כי באהלים תשבו כל ימיכם".

מכאן מגיע בראנד למסקנתו שהנבטים הם בני בניהם של הרכבים. עם המצור על ירושלים היו הרכבים בעיר, אך אחרי החורבן הם נשארו על מקומם. במאה החמישית והרביעית לפנה"ס הם עברו לדבר בשפה שיהודים דברו בה בכל מקום. כשבי ציון בירושלים ויהודי יב במצרים, הם דברו ארמית. כיוון שהיו רחוקים ממרכזים יהודיים הם נתרחקו לאט לאט גם מן הדת היהודית וחלקם עברו לפולחנות זרים. תהליך כזה עבר גם על קבוצות אחרות של יהודים בא"י. מסיבות אלו עדיין אין לראות בהם נוכרים, אלא יש לראותם כחלק מהעם היהודי.

מעניין שדרך מחשבה זו על הנבטים הובילה את בראנד לחשוב באופן דומה על התושבים הערבים בארץ, בכפרים שונים, שלהם היסטוריה קדומה. לדעתו תושבים אלו הם צאצאי יהודים שנסתערבו עם הכיבוש הערבי. לפי עדויות שמרו על לשונם הארמית עד המאה ה"ד, והם ששמרו על שמות המקומות הנזכרים במקרא ובתלמוד.

מדעותיו והשקפותיו על מדעי היהדות והחינוך היהודי

כמו במחקריו, כך גם בהשקפותיו ואמונותיו מתגלה בראנד במקוריותו ובייחודו. הוא לא העלה את עיקרי דעותיו וגבשם במאמר או בספר, אבל הם מבצבצים ועולים מכל המאמרים והמחקרים. בין שהוא מביע דעה בתחום תולדות הבית השני, או בתחום הריאליה של התקופה, או על הקיום והחינוך היהודי בימינו בא"י, בכלום משותפת מחשבה יסודית אחת: בלי ידיעה מקפת והבנה אמיתית של אוצרות תרבות בספרות התלמודית, לא נוכל להאיר לא את תולדות עמנו בבית השני, אף לא את הריאליה של התקופה, וגם לא את חיינו הנבנים מחדש בא"י.

לדעתו של בראנד איש המדע נזקק להארה פנימית ולגישה עצמית הנובעת מן המקורות. לשם כך עליו להגיע לשליטה מלאה במקורות עצמם ובפירושם. הוא צריך לחוש את הווי החיים מתוך כלל צרופים של מקורות רלוונטיים שבהם נושבת רוח הזמן. מי שבונה את תורתו מתוך מילונים ומתוך ניתוח שורשים וגזרות שוות לשפות אחרות, בונה על אותיות מתות. איש מדע כזה לא יהיה מסוגל לראות את החיים שמתוכם צמחו המקורות. בדרך זו לעולם אי אפשר דרך משל להבין מהי השראה אלוהית, דבקות דתית אמונה תמימה וכיו"ב.

מאידך, לא די בבקאות במקורות והכרתם. מי שאינו מסוגל לחרוג מפרשנות מוכרת ידועה ומקובלת של המקורות לא יצליח להעמיק דרכם אל תקופות עלומות וקדומות, ולא ישכיל לגבש לעצמו פרשנות מקורית אמיתית. למחקר מדעי מגיע אדם ע"י חינוך השואף להעמידו על רגליו שלו. עליו לשער השערות משל עצמו אפילו אין בכוחו לבסס אותן. יבואו אחרים אחריו וימלאו את החסר. כך מצעידים את המדע קדימה. פני החוקר מופנים אל הנעלם כלפי הבלתי ידוע בעבר ובעתיד, לא חשוב מה חשבו והביעו אחרים, כל זה שייך לתולדות הנושא. חשוב בעיקר מה החוקר מביע וחושב בעצמו.

איש מדע החוקר תקופות קדומות שבהן התרחשו תופעות כמו נבואה, מעשי נסים, השראה עליונה וכיו"ב, חייב להגיע להבנה מלאה של התופעות, כפי שהבינו אותם הקדמונים. הסברים פסיכולוגיים חברתיים או מדעיים אחרים אין בהם כדי לתרום להבנה נכונה של התקופה. בהסברים אלה יש רק רציונליזציה בשביל האדם המודרני הנתון בצבת הספקנות, והמסכים רק עם מציאויות טכנולוגיות ממשיות. התופעות שעליהן הכתובים מספרים, נתקיימו, קיום משל עצמן. אלא שאין אנו יודעים בדיוק את טיבן. אבל בשל כך אין אנו רשאים לבטלן. תופעות כמו נבואה, הגדת עתידות, חזיונות, שליחויות עלומות, כוחות עליונים וכיו"ב חיו בתודעתם של בני התקופה, ובעינים שלהם עלינו לפרש את המקורות.

בראנד סבור שיש להתייחס בכובד ראש לכל סיפור מקראי ואגדי, אפילו לאגדה כמו זו המספרת על תולעת השמיר שבכוחה לבקע אבנים, ובבנין בית המקדש נזקקו לה. אילו באנו לבטל כל מה שאיננו מבינים באמצעות חושינו היינו צריכים לכפור במציאותם של הרבה דברים. לענין זה ראוי לציין שבשנת 1943 פרסם בראנד בעתון "הבוקר" דברי חזות של חוזה מדרזדן על השואה באירופה, שבראנד מצאם בעתון משנת 1928.

*

השקפה ברורה על דרך החקירה המדעית בספרות התלמודית נתגבשה אצל בראנד ביחס למקורות המשנה והתלמוד. מקורות אלה לדעתו אינם מקורות אישיים. באופן שאין הם משקפים את תנאי המציאות של אומריהם. אלה הן מסורות עתיקות שנמסרו ע"י חכמים. הן עברו במהלך הדורות מוסרים רבים, ועשו דרכם מא"י לבבל או מבבל לא"י, ועברו שינויי נוסח, סגנון והלכה כדי להתאימם למציאות שנתחדשה. כל מקור נתכסה במעטה של שכבות זמן ומקום. הבעיה המרכזית במחקר מקורות אלה, היא כיצד לגלות מתוכן את המציאות. לדעת בראנד הפתרון לבעיה זו, היא בדיקה שיטתית של כל המקורות הספרותיים בנושא נדון. רק עיון מעמיק בכולן והשוואות מדוקדקות

ביניהם, וצורפיהם של מקורות וחלקי מקורות ממקומות ספרותיים שונים לפסיפס אחד שלם, עשויים להעלות תמונה נאמנה של מציאות כלשהי.

לכן התייחס בראנד בספקנות לענף המדעי של ביקורת הטקסטים. התקוה שבכתבי היד ימצאו נוסחאות מקוריות הן תקוות שאין להן שחר. כתיבי היד אפילו העתיקים ביותר עדיין רחוקים מאות שנים מזמן חיבור התלמוד. גם אם יגיעו לידינו כתבי יד מזמן התהוות התלמוד, עדיין אין בהם להבטיח לנו נוסח מקורי בלעדי. אם היו סיבות שגרמו לשינויים ושיבושים בנוסחאות לאחר שהועלה התלמוד על הכתב, על אחת כמה וכמה שנגרמו שינויים בשעה שהתלמוד נשנה בע"פ. בראנד העדיף בדרך כלל את נוסח הדפוסים. לדעתו מוטב לסמוך על נוסח שהגיהוהו גדולי החכמים במשך הדורות, מאשר על כתב יד שאין ידוע מי העתיקו ושרבים בו השיבושים. חז"ל נהגו לגנוז כתבי יד לא מוגהים. הם נשארו בשלמותם משום שלא למדו מהם ולא הדפיסו לפיהם.

הוא ביקר קשות את אנשי המדע שהחשיבו והעריכו כל כך את מחקר הנוסחאות והעמידוהו במרכז המחקר המדעי עד שערערו לחלוטין את ההסתמכות על מקורות נדפסים. לדעתו הם גרמו שנתמעטו מחקרים בנושאים חשובים מפני שנמנעו מלהסתמך על המקורות עצמם עד שלא עברו בדיקה ארוכה ומסועפת של השוואת כתבי יד. וכך הם הועידו למחקר התלמודי תחום של מלאכה אפורה בלתי מעניינת של דקדוקי נוסחאות, שרבים לא מצאו בו ענין. הגורם לתהליך זה במחקר המדעי היה גילויין של הגניזות הספרותיות במאה הקודמת. זרם החיפושים והגילויים גאה, משום שניתנה כאן הזדמנות קלה לפרסום ואפילו במקום שאין חידוש ומקוריות. גם המחקר התלמודי נתבטל מפני זרם זה וחתר לאוצרות נעלמים שיתגלו. בפרסומם של כתבי יד ראו חשיבות מוגזמת.

*

בראנד האשים את חכמי ישראל בדור שלפניו שהם גיבשו דרך למחקר המדעי בספרות התלמודית שהביאה את חכמת ישראל עד משבר. בשורה של מאמרים שנושאים השגות והרהורים על חכמת ישראל חזר על דעתו והשגותיו והעלה את הצעותיו על תפקיד חכמת ישראל בארץ ישראל.

לדעתו נועד לה לחכמת-ישראל בא"י ובמדינת ישראל תפקיד חדש ורב ערך. עליה להניח את היסודות לתרבותנו המתחדשת כאן בארץ. היא צריכה להיות המשך של חירותנו העתיקה לא רק בלשונה אלא גם ברוחה. עליה לחשוף את יסודות המשפט העברי, את גלויי השאיפה של העם היהודי לצדק ולחירות. בעזרת המחקר ההיסטורי עליה לחדש את מוסדות התורה ואת דרכי החינוך והלימוד על אותו בסיס שהיה מקובל על עמנו בארץ בימי בית שני. כי אנו כאן ממשיכיהם ויורשיהם הרוחניים. לחכמת ישראל יש גם תפקידים ריאליים בשטחי מחקר כגון: הלשון, הארכיטקטורה והחקלאות. עלינו להחיות את שפתנו על יסוד השפה העשירה שבמקורות הספרותיים של אבותינו בתקופת בית שני, וללמוד מדרך מגוריהם ונסיונם החקלאי. לאבותינו היה נסיון עשיר, והם העמיקו חקור, בתנאי אקלים ובהתאמת המגורים לחימום וקרור, בהתנהגות חיות ועופות ובדרך צמיחתם של ירקות ואילנות. אנו מכירים את מלחמותיהם, אבל איננו מכירים את חייהם יום יום.

בראנד היה קנאי לאמת המדעית שנראתה בעיניו. הוא לא מש ממנה ובדבקות רבה

נלחם עליה. הוא לא היה מוכן לויתורים ולפשרות. ומעניין, שעד כמה שנלחם בקנאות נגד דעותיהם של חוקרים אחרים וביטל דעתם, יותר ויותר השתכנע באמיתות של מחקריו. על כן נלחם על השקפותיו ופרושי המדעיים וההסטוריים בעקביות ובחריפות ובהתמדה במשך שנים רבות, למרות שנמתחה עליו ביקורת.

*

אחת מהשקפותיו המדעיות שעליהן חזר פעמים רבות היתה זו: שהמשנה ביסודה היא תולדות התקופה של עזרא ונחמיה. לכן כאשר הגיע במחקריו במשניות שונות לתוצאות שתאמו את השקפותיו היה חוזר ומפרסמן בכל הזדמנות שבאה לו: במאמרים שפירסם בעתונות, ובמאמרי הביקורת או במחקריו ההיסטוריים. לדוגמא: פרושו למסכת ברכות פ"א מ"א.

הוא פירסם את פרושו למשנה זו תחילה בהרחבה במאמר ב"סיני" על המשבר בחכמת ישראל (סיני מ"א-מ"ב) ואח"כ הציג אותו בלא פחות מאשר בשבעה פירסומים שונים. וזאת למרות שניתן לבקר פירושו זה ולערער אותו כפי שהוא עירער פירושיהם של אחרים. ונצביע עליו כדוגמא:

ברכות פ"א מ"א "מאימתי קורין את שמע בערבית? משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן וכו'".

על משנה זו הציג בראנד שורה של שאלות: לאילו כהנים הכוונה? מי הם הכהנים המשמשים לפי משנתו שעון לקביעת ק"ש של ערבית? לאן נכנסים הכהנים האלה לאכול בתרומתן? מהו המקום ששימש רקע למשנתו? וכיו"ב. אח"כ הוא דן באריכות בבעיות של הזמן ושעונו בתקופת בית שני. הוא מגיע למסקנה שהזמן שמציינת המשנה מתאים לראשית ימי בית שני בירושלים. בראנד יצא מתוך הנחה, כי הזמן האמור במשנה הוא זמן ספקטקולרי, והכל יכולים לכוון על פיו את השעה. גם אלבק בעקבות רנ"ק סבר כך (ראה השלמותיו לברכות פ"א מ"א). בראנד הגיע לירושלים של ראשית בית שני, שאז הכל ראו את הכהנים נכנסים לאכול בתרומתם. אלבק גם הוא תלה מטעם זה את המשנה בימי הבית שעה שהכהנים היו נכנסים חבורות חבורות לאכול את תרומתם.

ברם, בראנד שבחריפותו היה מעורר קושיות על פירושי עמיתיו, לא שאל את עצמו מה טעם בחר ר' יהודה הנשיא למשנתו, להלכה למעשה, נוסח משנה של מעשים שנעשו בירושלים זמן קצר בלבד. כיצד לא זוה משנה ממקומה לאחר שהתנאים נשתנו לחלוטין?

אדרבא, המשנה ניתנת להתפרש טוב יותר כמשקפת את היחס לתרומה אחר חורבן הבית. בידוע שהכהנים אחר חורבן הבית נהגו סלסול בעצמם ועשו אכילת תרומה כעבודה. מה שחשוב הוא שהכהנים הקפידו לטבול בין השמשות ומיד לאחר טבילתן לאכול בתרומה (ראה אלבק בהשלמות שם). שעה זו של בין השמשות שבה מתחיל הלילה ידועה היטב כהלכות תרומה ובמיוחד לכהנים. אין במשנה ברכות שעה ספקטקולרית, שהרי אין אדם צריך להתחיל בשמע בשעה של ספק, יכול הוא להמתין כדרך שנוהגים אף בימינו (למרות השעונים המדויקים) עד שיחשיר. אבל הכהנים מדקדקים בטבילתם בין השמשות דוקא. לכן גם האמוראים קושרים בין השמשות לטבילת כהנים. "אמר ר' חנינא הרוצה לידע שיעורו של ר' נחמיה יניח חמה בראש

הכרמל וירד לטבול בים ועולה. וזהו שעורו של ר' נחמיה. אמר רב יהודה אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה כהנים טובלים בו" (ברכות). נמצא שבמשנה ניתן ציון להלכה שאין מדקדקים בתחילתה מהלכת שמדקדקים בה הרבה.

*

זיקתו העמוקה של בראנד לספרות התלמודית ולימי בית שני ואמונתו הגדולה בכוחו של מחקר מדעי אמיתי, הנחו אותו גם בחיפוש פתרונות לבעיות החינוך בימינו בארץ. הוא ראה במחקר המדעי של הספרות התלמודית פתח שבו ניתן להחזיר את הנוער למקורותיו. הוא ייחס חשיבות עצומה ללימוד התלמוד בכל שדרות העם ולכל הזרמים. בלימוד התלמוד הוא ראה פתרון לסגירת הפער בין העדות. הוא הציע לשנות את תכנית הלימודים בבית הספר התיכון. לפי דעתו צריך לבטל את רובם של המקצועות הנלמדים כיום בביה"ס שאין בהם תועלת לחיים המעשיים ולהתרכו בשלושה מקצועות בלבד. ואלו הם: תלמוד, מתמטיקה ופיסיקה.

התלמוד — מפני שהוא יסוד התרבות היהודית והמקצוע הלאומי שלנו. באמצעותו יכולים אנו להחיות את עולמנו היהודי. התלמוד פיתח בעבר בין יהודים כשרונות גדולים בכל השטחים. התלמוד מפתח את כח האנליזה שבאדם. ממנו ילמד להתבין בין טפל ובין עיקר.

המתמטיקה והפיזיקה — מפני שהן המקצועות המהווים את הבסיס לטכנולוגיה המודרנית ולציביליזציה המתוחכמת של דורנו, הם גם מקצועות המחנכים את האדם לסידור המחשבה והם מחדדים את שכלו.

במקום לרפרף בשמונה מקצועות, מוטב להעמיק בשלושה. המקצועות האחרים יבואו אחר כך בקלות, לאחר ששכלו ומוחו של הנער התפתחו היטב. שיטה זו תקל על בני עדות המזרח ותקטין את הפער.

בראנד היה סבור שיש צורך ברפורמה לימודית וחינוכית גם בדרך הכשרת רבנים. הרבנים היו בכל הדורות מנהיגים רוחניים של הציבור היהודי. הסתגרותם בשיבות בדי' אמות של הלכה אינה מכשירה אותם לפתרון בעיות בחיי המעשה של המאה העשרים. הם מנותקים ממציאות היום יום, ומן החיים התוססים. הם לא יוכלו להבין את ההשפעה העמוקה של המדע והטכנולוגיה על אמונות ודעות ועל התנהגות חברתית. הם לא יתמצאו בבעיות סבוכות של כלכלה וחברה מודרניים שלהם השפעה עצומה על כל יחיד. תלותם בדברי פוסקים אחרונים, שהיו במקום אחר ובזמן אחר מוחלטת. כל שהם עושים הוא לקבץ מילקוטי הלכה פסקים של קודמיהם כשהם זהירים מאד לצאת ידי חובת כל הדעות. בדרך זו השפעתם מתמעטת. מהו איפוא הפתרון, הרי אפילו אדם מוכשר ביותר איננו יכול להשתלט על חומר הלכתי שנצטבר במשך מאות בשנים אם לא יגור מן הבריות, יסתגר בדי' אמות של הלכה וישים ימים כלילות בלמוד תורה. כשיבוא לפתור בעיות אין לו ברירה אלא לשים פניו בספרים בלבד. בראנד מציע דרך חדשה. צריך לחלק את החומר ההלכתי-תלמודי למקצועות מקצועות וכל אחד בדרך הכשרתו מתמחה רק במקצוע הקרוב לליבו ולנטיותיו. כך נהגו כבר בתקופות התנאים. היו ממונים ליחידים. היינו: להיתר בכורות, להיתר נדרים, לראיית כתמים וכיו"ב.

ועדה מורכבת מגדולי תורה חינוך ומדעים תקבע את החומר השייך לכל מקצוע

ומקצוע, שיכלול מקורות ספרותיים ודיסציפלינות מדעיות. המקורות הספרותיים יהיו מכל הסוגים ולפי סדר התהוותם. היינו: מקרא, משנה, תוספתא, מדרש הלכה תלמודים, אגדה, פיוטים, גאונים וכו'. לכל מקצוע תצרך הועדה את החלק המדעי הנסיוני המתאים לו. כגון: לדיני ממונות — משפט רומי, חוקים קדומים וכיו"ב. לדיני היתר ואיסור — פרקים בכימיה ובתורת החי. לדיני שבת — פרקים באסטרונומיה ובתורה הלוח, וכן הלאה. באופן זה יתחנכו המנהיגים לעתיד למחשבה עצמאית ולהסתמכות על מכלול המקורות ההלכתיים והידע המדעי. בזמן למודיהם יבואו במגע חי וקרוב עם אנשי מדע ומחשבה אחרים, וכירו אמונות, השקפות, לבטים ובעיות של כל הזרמים בציבור. כשיגיעו בסופו של דבר להנהיג ציבור יהודי במקום כלשהו, הם ישכילו למצוא פתרונות לבעיות המתעוררות חדשים לבקרים, בגישה עצמאית ומקורית, מתוך כלל המורשת היהודית, ובהתאמה עם הלכות פסוקות בענינים דומים ואחרים.